

לארבע

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, ט) - ז"ה יוסף שהיה אב בחכמה (ר"ט)

מתורגמו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת שופטים תשפ"ב • שנה ב' - גליון פ"ט • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס
סנהדרין פח:

**והאיש אשר יעשה כדון וגו' ומת האיש ההוא
בבערת הרע מישראל (ז, יז).**

דבר הנוגע במחלוקת אין לתלמיד חכם למחול על כבודו

בגמרא סנהדרין (פג, פג), אמר רבי יאשיה, שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים וכו', זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו - מוחל לו, וכשבאתי אצל חברי שבדרום וכו', על זקן ממרא לא הודו לי, כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל.

עיינן שו"ת מהר"י ווייל (סימן קנב), באחד שבוהו תלמיד חכם בפרהסיא, עיין שם שכתב: ומאחר שעשה המעשה בפרהסיא, יש לו להתוודות בפרהסיא ולבקש מחילה, בשביל תיקון העולם, שלא ירבו המחלוקות. זכר לדבר, דאמרינן פרק אלו הן הנחנקין סנהדרין (שם), שרצו למחול לזקן ממרא, אינם יכולים למחול מהאי טעמא. וטובא אשכחן כהאי גוונא, כגון בעובדא דרבי אלעזר פרק הזהב, עכ"ל.

כונתו לגמרא שם (טז), עמד על רגלי ואמר רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבדו עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקת בישראל. ומשמע מדברי מהר"י ווייל, דכל כי האי גוונא שנוגע במחלוקת, אין התלמיד חכם יכול למחול על כבודו, שלא ירבו המחלוקת, דומיא דזקן ממרא וכו"ל.

גליוני הש"ס
סנהדרין כא:

**וְכַתֵּב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר וּגְו'.
וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוּ כָל יְמֵי חַיָּיו וּגְו'. (יז, יח-ט).**

שלא יתנאה בשל אבותיו ספר תורה עצמו נקרא נוי

בגמרא סנהדרין (כא), וכותב לו ספר תורה לשמו, יוצא למלחמה - מוציאה עמו, וכנס הוא - מכניסה עמו, יושב בדין - היא עמו, מיסב - היא כנגדו, שנאמר 'הייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו'. ובגמרא, תנא, ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו. פירוש, דהברייתא מפרשת המשנה 'וכותב ספר תורה לשמו', דכוננת זה שלא יצא בשל אבותיו, עיין תוספתא (שם פ"ד ה"ד).
ומה שאמר לשון 'יתנאה' ולא אמר 'צא', היינו דעניין ספר תורה עצמו מה שיש לאדם ספר תורה נקרא נוי', כי ספר תורה נקרא 'ש"ס', כדאמר בסנהדרין (שם), עושה אותה

כמין קמיע ותולה בזרועו, שנאמר (תהלים טז, ה) 'שויתי ד' לנגדי תמיד'. וכן בבבא בתרא (יד, ד), דהלוחות קרוים (שמואל ב, ו) 'שם ד' צבאות', עיין שם. והיינו משום דהיה כתוב עליהם עשרת הדברות (ראה שמות לה, כח; לעיל, ז, ד), דכלולים בהם כל דברי התורה כמו שכתבו המפרשים (ראה שמות כד יב, ותרומם יונתן ורש"י שם).

ועיין תענית (כו, ב) 'ביום תתנותו' (שיר השירים ג, יא) - זה מתן תורה, וברש"י (ד"ה זח), יום הכיפורים שניתנו בו לוחות האחרונות, הרי דהלוחות קרוים 'תורה', ואמרינן דהם 'שם ד' צבאות', והוא כהך דסנהדרין דספר תורה הוא שם. והשם הוא נוי, עיין מנחות (לה), ונוייהן לבר, וברש"י (ד"ה ונוייהן), השם היא נראה מבחוץ, עכ"ל.

ועל כן זהו עניין הלשון שלא יתנאה בשל אבותיו, והכוונה בפשיטות שלא יהיה לו הספר תורה משל אבותיו, ואך דהויית הספר תורה עצמו נקרא ואין, ולכן שייך שפיר הלשון שלא יהיה הנוי הזה בשל אבותיו.

גליוני הש"ס
פסחים קיג:

לא יקום עד אחד באיש לכל עון וגו' (ט, טז).

לדעת היראים יש לאו על עד אחד להעיד ולא רק שלא מועילה העדאתו

בגמרא פסחים (קג, ג), שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן וכו', והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי, כי האי דטוביה חטא, ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, אמר ליה, טוביה חטא וזיגוד מינגד, אמר ליה, אין, דכתיב 'לא יקום עד אחד באיש', ואת לחודך אסהדת ביה, שם רע בעלמא קמפקדי ביה.

רב פפא נקרא לזיגוד משום
'לא תלך רכיל' או משום 'לא יקום'

מפירוש רשב"ם (ד"ה שם) מתבאר, דהמלקות היה עבור הלאו ד'לא תלך רכיל' (ויקרא יט, טז), וקרא ד'לא יקום' וגו' דמיינית, הוא רק לראיה שאינו נאמן, שאילו היה נאמן - הרי אינו לשון הרע.

אולם בספר יריאים (סימן רמז, בדפוס סימן רה ד"ה למדנו) כתב, דהמלקות היה משום לאו ד'לא יקום', עיין שם שכתב: נגדיה רבא משום לאו ד'לא יקום', מיהו האי מלקות מדרבנן, דהא איתקש מלקות למיתה (עיין סנהדרין לג), ואין דיני נפשות אלא בזמן שסנהדרין נוהגת (עיין שם מא. וברש"י ד"ה אלא), עכ"ל, עיין שם.

וצריך עיון קצת, דמנא ליה ד'לא יקום' הוא לאסור העדאת עד אחד ברבא, דילמא אתי למימר רק שאין לעדותו הקמה,

היינו שאינה מועלת ואינו נאמן, ואך הוראה לבית דין היא שלא ידעו על פי עדותו, אבל אינו לאו של איסור כלל.

רק אם מעיד בפני בית דין מתחייב מלקות

ועיין שו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' נ"ה ד"ה תשובה) דכתב, דרק באומר בפני בית דין הוא שמתחייב, עיין שם היטב. ואולי סבירא ליה כיריאים הנ"ל, דהמלקות משום לאו ד'לא יקום עד אחד' כו', וזהו רק במעיד בפני בית דין. וראיתי לו שם (ח"א סימן נה ד"ה האחד), כתב ג"כ כן, דרק באומר בפני בית דין הוא שמתחייב, ועיין שם.

אוצרות יוסף
דרושה

**יוספו השטרים וגו' ואמר מי האיש הירא ורך
הלבב ילך וישב לביתו (כ, ח).**

רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העבירות שבידו (רש"י עפ"י סוטה מד).

השח בין תפלה לתפלה

מפריד תורה מיראה ואינו לוחם ביצרו

אמריטי בטעם הש"ס מנחות (ז, ב) שח בין תפלה לתפלה - עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. והעניין, דתפילין של יד נגד הלב (שם לז) - עניינו יראה שהיא בלב (ראה לעיל ה, טו), ותפילין של ראש נגד המוח (שם) - עניינו חכמה שהיא בראש, ולכן תפילין של יד קודמין לתפילין של ראש (שם לו), דבעינן יראת חטאו קודמת (עיין אבות פ"ג מ"ט). ובש"ס יומא (עב, ב), 'למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין' (משלי יז, טז) - אלו שונאיהן של תלמידי חכמים שיש בהם תורה ואין בהם יראת שמים, ד'לב' הוא יראה. ולכן - כל זמן שבין עיניך יהיו שתים (מנחות שם), דתורה בלי יראה אינו כלום, ויראה בלי תורה הוא גם כן טוב אף שאינו מן המובחר (עיין שבת לא).

ולכן אסור לשוח ולהפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, שלא יהיה נראה שהם שני עניינים שונים - יראה ותורה, רק דהתורה צריכה להיות מחוברת ליראה, ואם היא בפני עצמה בלי יראה - אינה כלום. והמפסיק - שעושה התורה לעניין בפני עצמו כשאר חכמות, ולא לתכלית היראה - ללחום בהתורה מלחמת היצר, אם כן אין לוחם כלל נגד היצר, דאין במה ללחום נגדו באמת - רק בתורה, וכש"ס קידושין פרק קמא (ז, ב), בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ולא הזכירו נגוד אחר ליצר רק התורה (עיין מסילת ישרים פרק ה ד"ה הנח), וכיון דאינו לוחם מלחמת היצר, גם כן לא יצא המלחמה נגד העכ"ם, ולכן חוזר מעורכי המלחמה.

עיקרו מיראה - כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו ומתקיימת, וכל שאין וכו' (אבות פ"ג מ"ט), לשון רבינו באוצרות יוסף שם.

ז) ראה **עבודת ישראל** אבות פ"ו מ"א: 'רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה... תורה היא לשון יראה, כמו תורה, שצריך ללמוד ליראה את ה'...' ובספר **דברי תורה** דף צט: - מהרה"צ רבי משה ווארטמאן מקאזניץ, נדפס בעילום שם בשנת תר"ו: 'מורי ז"ל מפשיסחא (הרה"ק רבי יחיאל ז"ע, בנו של הרה"ק הקדוש ז"ע) אמר... עיקר תיקון האדם הוא התורה, ותכלית התורה לבוא לידי יראת שמים, וכמו שכתוב בפרשת ראה 'למען תלמד ליראה...'. וראה גם **תפארת שלמה** לסוכות ד"ה לומדת יראתך: 'כי דרך איש אשר קודם ללימודו לבבו נוקף ומצטער על ביטול לימודו, ואחר הלימוד נחה וטקטה דעתו ורחב לבבו בגבוהת ומסיר היראה מלבבו. לא כן דרך הישר, רק כל מה שלימוד יתר יניס בלבבו יתור יראת שמים'. וראה עוד שם פרשת קדושים ע"פ מפני שיבה תקום ה'.

וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעַם מִצְרֵימָה וְגו' וְד' אָמַר לָכֵן לֹא תִסְפְּנוּ לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד' (יז, טז)

טעם ההיתר לגזר במצרים בזמן הזה

מתוך: בית האוצר כלל ח -

ע"י מתן תורה פקע מהמצרים שם 'אדם' והותרה ראייתם ולפי זה נראה גם כן לתוספות נדה הנ"ל, דבני נח דקודם מתן תורה היו קרוים אדם, ואילו בני נח דאחר מתן תורה אינם קרוים אדם, אם כן גם על ידי המתן תורה - הנה נעשה השינוי הזה עצמו ממש גם באנשי מצרים החיים, דמעיקרא היו קרוים אדם, ומשעת מתן תורה פקע מיניהו שם אדם, אם כן כי היכי דאחר מיתה שרי לראותם מטעמא דמת לא מיקרי אדם, הכי נמי שפיר אחר מתן תורה שרי לראותם מטעם הזה עצמו וכמוכח. ואם כן לדיעות הסוברים (עיין הרמב"ם הלכות טומאת מת פ"א ה"א) הדלכתא כוותיה דרבי שמעון בן יוחאי דעכו"ם לא מיקרי אדם, אם כן שפיר יש טעם להתיר היום הדירה במצרים - ולומר דלית ביה עתה משום לאו ד'לא תוסיפו לראותם' וגו', וכמוכח.

תלוי בפלוגתא האם שינוי מתיר האיסור ואולם בעל המאמר דירושלמי סוכה הנ"ל בשלשה מקומות הוזכרו כו', הנה הוא גם כן רבי שמעון בן יוחאי, עיין שם. ומוכח שם דסבירא ליה לרבי שמעון בן יוחאי דגם עתה יש הלאו הזה, עיין שם ה"טב. ואמנם לפי מה שכתבת' (עיין בית האוצר שם), דשרייתא דמת הוא מטעם שינוי, דהשינוי מאדם לאינו אדם מתיר האיסור, אם כן יש לומר דזה תלוי בפלוגתא אי דם שבישלו עוברין עליו, עיין **אתון דאורייתא** (כלל ד אות א-ב) שהארכת', דדין דם שבישלו כו' תלוי בזה, אי שינוי מתיר את האיסור, עיין שם ה"טב.

ואם כן יש לומר דרבי שמעון בן יוחאי גופיה סבירא ליה דאין שינוי מתיר איסור, מה שאין כן לדין דקיימא לן (עיין בית יוסף יו"ד סימן פז סעיף ו' ד"ה ועל; ש"ך שם ס"ק טו) דדם שבישלו אין עובר עליו, ושינוי מתיר האיסור, עיין שם ה"טב באתון דאורייתא. על כן שפיר יש היתר אל הדירים היום במצרים על פי אידך דרבי שמעון בן יוחאי, דעכו"ם אין קרוים אדם - דהוא הלכה וכנ"ל.

ואולם יש לדון בזה ולומר, דטעמא דשינוי היה שייך רק באותם המצריים שהיו בשעת מתן תורה, דנשתנו מאדם לאינו אדם. מה שאין כן מצריים הנוגדים אחרי מתן תורה, היש תו מעולם לא היו קרוים אדם, ולית בהו שינוי. ואמנם יש לומר שפיר, דכל מין המצריים חשיבו שפיר נשתנו על ידי המתן תורה מאדם לאינו אדם, ופקע האיסור שפיר מכל מין המצריים, ואף אותם ששילדו אחר כך בכלל, ודו"ק היטב, ובאתי רק להעיר.

גדול ודאי, ונעשו דבר אחר לגמרי, על כן על ידי השינוי הזה פקע איסור מיניהו, והרי זה דוגמת נבילה שנפלה לדבש ונשתנה להיטו דבש דפקע איסור מיניה משום שינוי, לדעת **הרמב"ם** יונה המובא ברא"ש ברכות פרק כ"ד מברכין (פ"ו סימן לה)... ועוד יש לומר, דכיון דמת לא מיקרי אדם, על כן בפשיטות אין כאן איסור, משום דתו לא מיקרי מצריים, דהוי להו רק כבהמה דארץ מצרים דמותה לראותה, ודו"ק היטב...".

ה' דעת רש"י דעניניה - סבירא להו להלכה דדם שבישלו עובר עליו, **אתון דאורייתא** כלל ד פסיקא סג. והוא ברש"י חולין קט. ד"ה הלב, וכן דעת **הרמב"ם** הלכות מאכלות אסורות פ"ו ה"ו, כמו שכתבו בחידושי **ה"ר"ן** חולין קכ. ד"ה תנו; **לחם משנה** שם. אולם **התוספות** חולין שם ד"ה הלב, חלקו על רש"י וסבירא להו דאינם עוברים, וכן דעת **הרא"ש** חולין פ"ח סימן כו.

ובעיקרא דמילתא, אם בני ישראל נקראים בני מלכים (שבת טו), היינו שכל ישראל מוכתרים בשם מלך, כדכתיב שמות י"ט ו' ו'אחם תהיו לי ממלכת כהנים', שזה מקור לדברי רש"י גיטין יב. ד"ה כבודה, שכתב דכבודה בת מלך הוא מדין כל ישראל בני מלכים, אם כן האשה מצד עצמה גם כן בת מלך, כמו שכתב **החתם סופר** (גיטין י"ב ד"ה לה), ומפורש בקרא שמות י"ט ג' כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וגו' וקאי על שניהם על האישי ועל האשה. אמנם אשה נשואה בלאו הכי צריכה להתנהג בטעמיה מלוכה, הדלא היא נשואה למלך ומחמת בעלה מחויבת להיות פנימה כדי שתהיה אשת מלך והיא מלכה. ובה יש לפרש לשון המשנה כתובות ט"ג, המורדת על בעלה, למה קרא אשה כזה מורדת, דלשון מרידה נופל על מורד במלכות, ואשה כזו היא בחינת מורדת כלפי מה שהיא אשת מלך, והיא מורדת במלך, וזה אפשר לשון צחות.

משה שמעון בינעמה

[דומ"ץ בקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא, מאנסי נ"י.]

מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב לארץ מצרים, שנאמר (שמות ד', יג) 'כי את אשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם', וד' אמר לכם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד' (פא), 'והשיבך ד' מצרים באניות' (להלן כה, טח) כו', עכ"ל.

קשה דלא ד'לא תוסיפו לראותם' כלל אפילו בדרך אחר

והנהגה היא לאו ד'והשיבך ד' מצרים באניות', כתיב ביה גם כן (שם) 'בדרך אשר אמרת' לך לא תוסיף עוד לראותה'. ואם כן יש לומר גם כן כיראים הנ"ל, דרק בדרך ההוא שפארץ ישראל למצרים הוא דאסור, הא בשאר דרכים שרי. ואולם הלאו השלישי ד'כי את אשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם' דלא הוזכר בו 'דרך' כלל, אם כן מלאו ההוא לכאורה אכתי קשיא, דאיזה היתר יש על לאו זה.

מיתת המצרים הפקיעה איסור ראייתם

ואמנם על פי תוספות נדה הנ"ל, יש לומר בהצעת דברי הוזהר בשלח (נז), דרבי ייסא שאל, כתיב (שמות יד, ל) 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים', וכתב (שם שם, יג) 'כי אשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם', אמר רבי יוסי, מתין חמי להו כו'.

וביארנו הכוונה (עיין בית האוצר ח"א כלל ד אות ב ד"ה ע"ג), על פי גמרא כריתות (יז), דהסך משמן המשחה למתים פטור, משום דכי מת ליה - מת מיקרי, ולא אדם מיקרי, וכתב (שם ל, זב) 'על בשר אדם לא ייסק', ועל כן כיון דמת לא מיקרי אדם, לכן אין מת בכלל הלאו הזה ד'כי את אשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם' וגו', כיון שאינם באותו המצב שראו אותם או, שהרי אז היו חיים והיו נחשבים אדם ועתה אינם אדם. ועיין שם ה"טב עוד שתי הסברות נכונות בטעם הדבר הזה, דסילוק שם אדם והשינוי שנשתנו על ידי המיתה מאדם לאינו אדם מפקיע איסור זה ד'לא תוסיפו לראותם' וגו', עיין שם ה"טב מלתא בטעמא.

ו'ל אחד מבני בניו של הר"ם במז"ל, שכשהר"ם ז"ל היה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים 'הכותב העובר בכל יום שלשה לאוני פלוני'. אמרת' לו דרך חצי נחמה, שמא הרב ז"ל היה מוכרח לעמוד שם שהרי היה רופא למלך מצרים...".

אולם ראה שם הגהות **פרחי ציון** - להגרי"פ פערלא ז"ל - אות ק, שהביא בשם הגאון **יעב"ץ** ז"ל שהטיל ספק בשמועה זו, והוא ז"ל הוסיף גרלים לדבר, משום דאין שלשה לאוני, דאינו אלא לאו אחד שנכלל שלשה פעמים, עיין שם בארוכה. ועיין **מרגליות הים** סנהדרין כא; אות ה. ובגוף ההיתר עיין עוד **פרחי ציון** שם: **שד חמד** ח"ג מערכת י כלל מו; **תורה שלמה** במילואים פרשת בשלח סימן ב דף רעט-רפד.

ג' והוסיף: 'וסמך לדבר שהלך דניאל מבבל לאלכסנדריא של מצרים...'. עיין שם.

ד' רבינו ביאר שם: 'דכיון שנשתנו מאדם לאינו אדם - דהוא שינוי

רק לאחר מתן תורה נקרא ישראל 'אדם' ונתמעטו עכו"ם

הנה התוספות בנדה (ע: ד"ה ואין) חידשו כלל בהא דעכו"ם אין קרוים אדם - לרבי שמעון בן יוחי (יבמות סא). וכתבו דזהו רק קמות תורה ואילך, אבל קודם מתן תורה היו גם בני נח קרוים אדם. עיין שם שכתבו כן אהא דאמר התם דאשתו של לוט אין מטמא טומאת מת, משום ד'מת מטמא, ואין נציב מלך מטמא, וז"ל: משמע, אבל אי לא הוי נציב מלך - מטמא, אפילו לרבי שמעון נמי איכא למימר דמטמא אפילו באהל. וכן נמי ציון מערתא דרבי ננאה, בפרק חזקה הבתים (בבא בתרא נח) - אתי נמי כרבי שמעון, דאחר מתן תורה דאיכרי ישראל 'אדם' - איכא לפלוגי, אבל קודם מתן תורה אין חילוק, עכ"ל ז"ל.

וכוננתם נראה, דרק אחרי שנבררו ישראל מעובדי כוכבים בשעת מתן תורה, הוא דנסתלק מעובדי כוכבים ענין המעלה, ומשום הכי לא מיקרי 'אדם'. מה שאין כן קודם שנבררו ישראל מהם, היה ענין הישראליות מתפשט בכלם, ועל כן היו כולם קרוים בשם אדם.

ודע, דעל פי התוספות נדה הנ"ל, דבני נח דקודם מתן תורה היו קרוים אדם, אף על פי שאין בני נח דאחר מתן תורה קרוים אדם, יש להליץ בעד הדירים היום במצרים, אשר כבר עמדו על זה כל **הראשונים** ז"ל.

בסברת היראים - שאיסור לשוב בדרך הזה הוא רק מארץ ישראל למצרים

והנה היראים (סימן שג; בדפ"ח סימן שט) כתב, להליץ בעדם דלאו ד'לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד', אינו אלא בדרך שמארץ ישראל למצרים, אבל משאר ארצות מותר, עכ"ל.

והנה אמת הדבר, דבש"ס דידן הוזכר רק לאו ד'לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד' - בענין הדירה במצרים, עיין סוכה (אז). דאמר, דאנשי אלכסנדריא ענינו משום דעברו ארץ קרא 'לא תוסיפו לשוב' וגו'. ועיין סנהדרין (כא), הוזכר גם כן הלאו הזה בענין הדירה במצרים, עיין שם היטב. ואולם בירושלמי סוכה (שם פ"ה ה"א) איתא, בשלשה

א' המשך לשונו: 'ודוגמת זה מציון גם כן בש"ס מגילה (יד), עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, עכ"ל הגמרא. והכוונה נראה גם כן כנ"ל; דעל ידי נכנסת ישראל לארץ נתקדשה ארץ ישראל, ונתבררה אז קדושת ארץ מכל הארצות, ולכן מאז ולהלן אין שום ארץ כשירה לומר שירה - רק ארץ ישראל. מה שאין כן קודם שנכנסו ישראל לארץ, ולא נתקדשה ארץ ישראל עדיין, אז היתה קדושת הארץ מתפשטת והוזה בכל הארצות, ולכן הוכשרו כולם כו', ודו"ק היטב". וראה **בית האוצר** שם אות יב ד"ה כבר, שהוסיף רבינו עוד דוגמאות לדיעון זה.

ב' עיין **סמ"ג** לאוני רכו; **מרדכי** יבמות פרק ח סימן עב; **ריטב"א** יומא לת. ד"ה אלכסנדריה; **רבינו בחיי** כאן; **כפתור ופרח** פרק ה דף קפד; ד"ה וואמר. וראה שם, שכתב: 'ושמעתי במצרים מפי הר"ר שמואל

ישנת חרמים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד מכון אהבי תורה.

בעיני כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה, יד) כתב הגאון זצ"ל **בגלוינו הש"ס** שבת ס"ז. ד"ה ר"ש על תשובת מרה"ר ברונא סימן רמא, האם להלכה דלא קיימא לן כל ישראל בנות מלכים גם בזה לא אמרינן כל כבודה וכו', ולכן מותר לשלוח את האשה לחוץ לקנות וכו'. והקשה הגאון מדברי הגמרא יבמות עז. שמשמע שם שכל כבודה' הוא להלכה, וכבר עמד בזה בשו"ת **חתם סופר** (אה"ע ח"ב צ"ט), וכבר העיר על זה בשו"ת **חזון נחום** (סימן צט אות ג), למה לא הביא הגאון את דברי חתם סופר. ואנכי הקטן יש לי להעיר מדוע לא הביא הגר"ר ענגלי ז"ע

"יסורין ממרקין"

מטרתן של יסורים בעולם הזה - למרק את העוונות ולבטל עונשו של גיהנם בעולם העליון | עיקרן ותכליתן של מיתות בית דין - לכפר על הנפש החוטאת ולמרק את עוונותיה | לפי גודל וחומרה החטא - כך העונש והיסורים הכרוכים במין המיתה | מדוע עוף שהרג אדם - אפשר להרגו במיתה אחרת וחייבי מיתות בית דין - אין הורגים אותם במיתה אחרת?

ברעיון חשוב זה, שכל עיקרן של מיתות בית דין הוא כדי לכפר על הנפש החוטאת, כתב רבינו ז"ע בספרו 'אתון דאורייתא' (פיסקא נג-נה) - אשר בימים אלו זכינו לאורו החדש, במהדורא מאירת עינים ומשיבת נפש - לבאר מה שהתקשו גדולי האחרונים בהבנת דברי תוספות במסכת זבחים (עיי' שו"ת רעק"א מהדורא תנינא סימן קכט אות ד; חתם סופר חולין יא: ד"ה דלמא במקום; שו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה ח"ג סימן קמד ד"ה ובה מיושב).

דהנה כתבו התוספות שם (זבחים עא. ד"ה אפילו), ששאל ה"ר יצחק מרבינו תם, על מה דאיתא בסנהדרין (עט:): שאם התערבו חייבי מיתות בית דין, הנסקלים בנשרפים, ידונו בסקילה - שהשריפה חמורה, מדוע לא ניזיל בתר רובא להחמיר בדיני נפשות. ותירץ, דלא אזלינן בתר רובא להחמיר, כיון שנהרג בלאו הכי במיתה אחרת, ורק ממיתה לפטור אזלינן בתר רובא.

ומבאר רבינו על פי יסודו שהקדים לעיל מינה, שביטול שייך רק כשיש ידיעת בעלים מן התערבות (ראה שם פיסקא לו, על פי ש"ך י"ד סימן קט ס"ק יב, ומקורו מירושלמי ערלה פ"ב ה"א), וכיון שהבעלים - שהם חייבי המיתה - יודעים את האמת ולדידם אין כאן ספק, הרי חסרה כאן ידיעת בעלים המעכבת את הביטול.

אך לכאורה צריך עיון בסברא זו, שהרי בית דין מחויבים להמית כל אחד ואחד כדינו, ואם כן הם אלו שנחשבים הבעלים על החיוב, נמצא שיש כאן ידיעת בעלים מן התערבות.

ומיישב רבינו: "אמנם, במיתת בית דין נודע שיש שני עניינים: (א) מטעם 'ובערת הרע מקרבך' (דברים יג, ו). (ב) לטובת הנדון - שמתכפר על ידי המיתה (עיי' סנהדרין מג). והנה מבואר ברש"י חולין (קמ. ד"ה בר - ד"ה אלא לשחיטה), דאף על גב דעוף שהרג את הנפש דינו בסקילה (עדות פ"ו מ"א), עם כל זה עשה ד'ובערת הרע מקרבך' מתקיימת גם בשחיטה, עיי' שם. וגם הסברא הפשוטה מחייבת כן, דכיון דעיקר החיוב הוא רק לבער הרע, פשוט דלא שייך בזה חילוק של ארבע מיתות בית דין, ודי בכל מיתה שימיתה חמורה, שהרי שיערה הרע. ורק מפאת הכפרה אשר הוא לטובת הנדון, בזה שיערה תורה דעבידה חמורה אין מתכפרת רק במיתה חמורה, ועבידה קלה מתכפרת במיתה קלה (עיי' סנהדרין מט-נ, ג), ואם כן החילוק של ארבע מיתות בית דין הוא רק לטובת הנדון, וכמובן.

נמצא שלענין סוג מיתת בית דין, שפיר נחשבים חייבי המיתה 'בעלים', שהרי כל חילוקי ארבע מיתות בית דין נעשו לטובתם ולתיקונם, כדי שיהיה להם לכפרה בעולם העליון, וכיון שכך, שוב ידיעתם את האמת מעכבת את הביטול ברוב.

מה שאין כן אם נתערב רוצח שלא נגמר דינו עם אחרים שנגמר דינם - כולם פטורים (סנהדרין שם), שהגידון אינו איזה מיתה להמיתם, אלא האם להמיתם כלל, והאם יש כאן ענין ביעור הרע, שפיר אזלינן בתר רובא, כיון שגם הבעלים - שהוא בית הדין - אינו יודע את האמת, שהרי עדיין לא נגמר דינו, ולכן הוא בטל ברוב.²

הוא מר יותר ממות ומכל היסורין שבעולם, והיסורים הם רפואה קלה מאוד נגד הגיהנום שהיא גם כן רפואה, ובודאי גוף החולאת יותר קשה מהרפואה, וצריך הבעל תשובה לקבל על עצמו באהבה היסורים למרק, ובפרט כפי שאמרו ארבעה חלוקי כפרה...".

ומוסיף שם: "זהו מה ששמעתי מכ"ק מרן אדמו"ר מפרשיחא מו"ה שמחה בוגם ז"ע, בליל שבת קודש פרשת שבת תשובה, דברות קדשו מלהבת אש של מעלה בכל כוחותיו הקדושים בעמידה, וזה לשונו ממש: שמעו ואלמדכם דרך תשובה, תדעו שלא כן הוא שמבקשים 'סלח לנו' מחמת התשובה והחרטה, ותיכף שאומר הוידוי מבקש גדולות, זה אינו מועיל ולכן אינם זוכים, ואנו אומרים בכל יום שלוש וארבע פעמים בכל יום הוידוי ועם כל זה אין המשיח בא ומי מעכב.

"אך הענין, פירוש 'חטאנו' היינו שמכיר שאינו ראוי והגון לשום טובה, אך ראוי לקבל עונשים ויסורים קשים ומקבל באמת עליו כל היסורים שבעולם, ומוסר את עצמו ונפשו להבורא יתברך שמה שהוא רצונו יתברך ויתעלה יעשה עמו באהבה גמורה, ולא יעלה בדעתו שיחזור למעלתו. וכאשר יהיה במדרגה זו, אז ברצונו יתברך ישלח לו אור חדש ממש ויקיים בו (התלים נא, יב) 'לב טהור ברא לי וגו', מחמת שנעשה אין ואפס ומצדיק על עצמו הדין..."

"סיים: באופן זה צריך להיות הוידוי, ולשון זה הוא ענין הכרה שמכיר שנגרע ערכו באמת, ומכל שכן שאין ראוי לשום מעלה וחשיבות, ואך הקב"ה מחסדו מחדשו מחדש מלמעלה מכל העולמות, כי התשובה נבראת קודם שנברא העולם, וצריך לצאת עד שם, ולא דבר קל הוא...".

עד כאן דברי הרב. מכאן ואילך דברי התלמיד, הרה"ק רבי שמואל משינאווא זצ"ל בעל 'דמתים צופים', שמתאר את אשר התרחש בעמקי לבבו באותה שעה ששמע קולו בקודש של רבו בדברי כיבושין הנוקבים ויורדים עד התהום: **"מעיד אני עלי שמים וארץ שכל ליל שבת היה בוער בלבבי הדברים, עד שביום השבת התפללתי ולא הסחתי דעתי מאותן הדברים, ואחר התפילה נכנסתי לחדר, ושאל: מי כאן? ואמרו לו שמי. ואמר: 'קרב אלי', ושאל אותי: מה נעשה עמך היום? כי בכל דף ודף מהתפילה שלי היית אתה עומד! וכפל הדברים ופטר אותי לילך.**

"והאנשים שהיו אז בלילה כשמעם נמס לבם בשפיות הנפש כמים המוגרים אשר לא יאספו, ובכל זה נתהוה שמחה גדולה עד אין שיעור. ולזה נאה לקרותו 'רבי', ולשון זה הוא לשון 'רובה קשת' (בראשית כא, ט) ... שהרבי כזה הוא שיכול לירות חצים ובליסטראות לקלע לנפשות ולבות השומעים ויקרע סגור לבם הקשה, לטהר אותם בתשובה גמורה מנקודת הלב וחיותם ממש, ועם כל זה יהיה מתוך שמחה..."

"ומעיד אני על עצמי, שעל ידי התורה הזאת דבקה נפשי אחריו ולא יכולתי להסיח דעתי רגע אחד, וכאשר התפללתי תפילת שחרית היו נובעים הדברים בעומק לבי ומוחי בכל התפילה, ולבי נפתח...".³

הרוצח תשובה, אלא שרבינו נסתפק אם הא דלא מועיל תשובה לרוצח משום דלא מהדימנין ליה ששב, שהרי עיקר תשובה הוא בלב, או שאף אם שב באמת אין תשובה מועילה לפטור מעונש בית דין של מטה, והביא בשם שו"ת ה"רד"ך בית י"א חדר ב' ושו"ת רדב"ז ח"ג סימן תתקכ"א שהתשובה אינה מועלת כלל לפטור מעונש בית דין של מטה (ועיי' שביא מנועד ביהודה הילל זצ"ל לביא אלקיים להמביט שער התשובה פ"ב ושאלת יעב"ץ ח"ב סי' טו).

אמנם בומן הזה מצוינו בספרים הקדושים עצה לכפר גם על

בלשון חסידים נמסרה שיחת קודש ששח הרה"ק רבי ישראל מרז'ין ז"ע:

מעשה ביהודי שעלה לעולם האמת, עונותיו מרובים היו ומצוותיו מועטות. שקלו בבית דין של מעלה את חובותיו וזכויותיו בדקדוק הדין ונמצאה כף חובה מרובה מכף של זכות.

עמדו מליצי יושר להפוך בזכותו של יהודי הזה, וטענו: הלא יהודי זה, סבל יסורים רבים בימי חייו, וראויים הם היסורים להצטרף לכף הזכויות. הסכימו בבית דין של מעלה לבקשת מלאכי הרחמים וציוו להטיל את כל סאת יסוריו על כף הזכויות.

כף הזכויות החל לשקוע ולגבור, אך עדיין חסר היה מעט בכף הזכויות וסופו שכף החובות היטה במעט כלפי מטה. בית דין של מעלה, מקום הצדק והאמת, פסקו דינו לחובה וחרצו את דינו לגיהנם רח"ל.

נטלוהו מלאכי חבלה והובילוהו לגיהנם, ובלכתו זעק אותו יהודי ובכה בקול מר: "רבונו של עולם! הלא הכל שלך והכל ממך, כלום חסרו לך עוד מעט יסורים לתתם לי?! הרי לו היית מעניק לי עוד מעט יסורים, היית ניצול מדינה של גיהנם...".

עד כאן שיחתו של קדוש ישראל, לקח טוב שהנחיל לחסידו שבכה לפניו על יסוריו, שיקבל את היסורים באהבה, כי הם ממרקים עונותיו של אדם ומטים אותו לכף זכות.⁴

וכך היא ההלכה הפסוקה (שולחן ערוך או"ח סימן רכ"ב ס"א) "חייב אדם לכרך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם שהיא שמחה לו".

ומבאר המ'שנה ברורה: "כי באמת כל היסורין, בין בגוף ובין בממון, הוא הכל כפרה על העונות, כדי שלא יצטרך להתיישר לעתיד לבוא, ששם העונש הוא הרבה יותר גדול. וכדאיתא במדרש (בראשית רבה סה, ט) יצחק תבע יסורין [היינו שהוא הכיר גודל מדת הדין שלעתידי, וכעין זה אמר גם כן דוד המלך ע"ה (התלים קיט, קכ) 'סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי, ותבע בעצמו יסורין כדי שינקה מכל וכל ולא יצטרך לפחד עוד]. אמר לו הקב"ה, חייה, דבר טוב אתה מבקש וממך אני מתחיל, שנאמר (בראשית כז, א) 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות'".

תכליתן של ארבע מיתות בית דין היא לכפר על החטא והעוון, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (יומא פו.) 'מיתה ממרקת'. ולפי גודל וחומרה החטא, כך צריך החוטא להגיע לעונש כבד יותר, ואז בצירוף התשובה ויסורי המיתה, סר עונו וחסאתו מכופרת.

בספר 'דמתים צופים' (אות קד ד"ה וכן כתב) על תנא דבי אליהו (פרק ב) מחדד את הענין ומבאר: "שהחוטא צריך שיכיר כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך וגו', שגוף החטא

(א) ספר 'שיח יצחק' - בתוך ספר 'שערי יצחק', בירורי הלכות - להגרי"י פלקסר זצ"ל, עמוד רמב, סימן ד אות ב.

(ב) ויש מקום להוסיף על כך, כי אף על פי שבזמן שהסנהדרין נוהג, גם אם שב האדם בתשובה שלימה - אין בית דין פוטרים אותו מן המיתה (מכות יג; עיי' שו"ת נודע ביהודה' מהר"ק סימן ל"ה אלא שאומר אני: שרת 'חתם סופר' קובץ תשובות סימן כא), וכמו שהאריך רבינו ב'גילוי השם' מכות שם ד"ה שאם עשו תשובה, בשם דינין והלכות שבסוף שו"ת מהר"י ווייל סימן טא בענין גואל הדם דיש מצוה להרוג הרוצח אף אם עשה

אסור להעביר הירושה

מהראוי לירושו למי שאין ראוי

בגמרא כתובות (נג), אמר ליה שמואל לרב יהודה, שינא, לא תיהוי בעבורי אחסנתא, אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה, וכל שכן מברא לברתא.

עיינן שו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן קצ"ד תשובה) דכתב, דלהעביר הנחלה ממי שראוי לירושו ולתתו לעניים או לבית הכנסת וכדומה - אסור. דמה אם אפילו מברא בישא לברא טבא אסור, כל שכן מן הראוי לירושו למי שאינו ראוי לירושו, כגון העניים, וכן בית הכנסת, כיון שצורכי בית הכנסת על הציבור הם מוטלים, והמקדיש נכסיו לזה - אינו אלא כאילו פוטר את הציבור מחיובם, והרי הוא מעביר הנחלה ממי שראוי לירושו אל הציבור שאין ראויים לירושו, עיינן שם.

שכיב מרע שציוה לבנות ביה"ג מנכסיו - האם צוואתו צוואה

ואולם מה שכתב שם התשב"ץ עוד (ד"ה אבל), דשכיב מרע שציוה לבנות מנכסיו בית הכנסת - אין בצוואתו כלום, על פי הירושלמי פאה (פ"ח ה"ח), דיחיד הבונה מדמיו בית הכנסת - קרינן ביה 'וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות' (הושע ה, ד), דמוטב היה לו לתת אותו הממון עבור עוסקים בתורה, עיינן שם. ועל כן כיון דקרינן ביה 'וישכח ישראל' כו', וקיימא לן (עיינן רמב"ם הלכות זכיה ומתנה פ"ט ה"י) דשכיב מרע שציוה לעשות עבירה מנכסיו - אין שומעין לו, לכן הכי נמי הקדש לבית הכנסת זה בטל, ויירש קרובו את הממון, עיינן שם.

צריך עיון לענ"ד, דשכיב מרע שציוה לעשות עבירה כו', היינו רק אם אותו הדבר שציוה לעשות הוא גופיה עבירה. אבל הכא בניין הבית הכנסת וודאי מצוה היא (עיינן זוה"ק רע"מ בשלח נט), והשכיב מרע - בשב ואל תעשה הוא דעבר, במה שלא נתן הדמים ליותר טוב מזה - היינו לתלמוד תורה, וביטל מצוה היותר טובה ופקקה, ומשום הכי קרינן ביה 'וישכח ישראל עושהו', אבל זה הדבר שציוה להעשות בניין בית הכנסת וודאי דמצוה היא ולא עבירה, ושפיר ראוי לנו לשמוע דבריו.

הוכחה שאין חוששים לקללת חכם אף למעשה

בגמרא שבת (קכ), אמר רב יהודה, פותח אדם דלת נגד מדורה בשבת. לייט עלה אביי. ובספר יריאים במלאכת מבעיר (סימן קב, בדפ"ח סימן רעד עמוד פט ד"ה אמרינן), כתב על זה: ויש לחוש לקללת חכם, עכ"ל.

ונראה, דלאו לישנא בעלמא הוא, רק כוונתו באמת לחשש לקללת חכם, לפי ש"ס מכות (א), דקללת חכם אפילו בחנם היא באה, על כן גם אם לפי דרכי ההלכה אין ראוי להיות הלכה כדבריו, מכל מקום כיון דלייט עלה - יש לזוהר בדבריו מפאת הקללה, עיינן שם הטיב ביריאים במה שכתב שם אחרי זה (ד"ה תניא), דמוכח כוונתו כנ"ל. וזה דבר מחודש נוגע לכוליה הש"ס - לכל מקום דמצינו לשון 'לייט עלה'.

וצריך עיון מכתובות (נז), ואף על גב דלט רב נחמן כו', אפילו הכי הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, והלכה למעשה כרבי אלעזר בן עזריה, עיינן שם. ועיינן עוד שו"ת מהר"ם בר ברוך (דפוס פראג סימן תתנ), עיינן שם הטיב.

ירדה תורה לסוף דעתם של

שומר שטר ושואל שמשעבדים עצמם ולכן כשלא משעבדים עצמם פטורים
בגמרא כתובות (נז), דתניא, האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר

כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. ובתוספות (שם: ד"ה הרי), ואם תאמר, והא דתנן בהשוכר את הפועלים (בבא מציעא טז), מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה. ופריך בגמרא, והא מתנה על מה שכתוב בתורה הוא כו', ומסיק, אפילו תימא רבי מאיר, שאני הכא דמעיקרא לא שיעבד נפשיה. ומאי משני, והא הכא נמי לא קידשה על מנת כן ולא שיעבד נפשיה. ויש לומר וכו', אי נמי, שאני התם דחייבתו תורה שומר שטר על שלוקה שטר, ושואל לפי שכל הנאה שלו, ומשעבדים עצמם לכל הכתוב בפרשה, הלכך במקום שאין משעבדים עצמם פטורים.

היינו, דחייב שחייבתם תורה הוא - לפי שירדה תורה לסוף דעתם, דהם עצמם משעבדים עצמם בכך, ולכן כשאין משעבדים - פטורים. ומצינו כזה דתנאי בית דין דדבריהם - בתוספות בבא בתרא (קמא. ד"ה אלא), עיינן שם שכתבו דחכמים לא תיקנו אלא לפי דעת האדם דמתנה כך כו', עיינן שם הטיב.

נדר חל על מצוה שבין אדם למקום

משא"כ מצוה שבין אדם לחבירו - וביאור הדבר

בגמרא כתובות (טז), אלא אמר רב אשי, קונמות קא אמרת, שאני קונמות דקדושת הגוף נינהו (מקדושת מזבח שאין להן פדיון, כך אין פדיון לקונם להיות נותר למי שנאסר עליו וכו', וכיון דקדושת הגוף הוא - מפיקע מידי שעבוד שהיא משועבדת לבעל וחיל. רש"י). ובתוספות (ד"ה קונמות) כתבו, ואם תאמר, אם כן כל אדם יפקיע ממונו מבעל חובו על ידי קונם.

עיינן שו"ת רדב"ז (ח"א סימן סח) דכתב, דהמאנס אשה דחייב לכנסה מקרא ד'ולו תהיה לאשה' (דברים כב, טז: עיינן כתובות לט), אזי אם אסר הנאתה עליו בקונם - אין הנדר חל, דאם לא כן כל אונס יעשה כן, ונמצאת מצוה זו לבטלה נכתבת.

וכתב אחרי זה, וז"ל: ואם תאמר, מאי שנא מזה דאמרינן (נדרים יג), דנדרים חלים על דבר מצוה, כגון ישיבת סוכה עלי כו' (עיינן שם טז). הא לא קשיא כלל, דהנך הוו מן המצוות שבין אדם למקום, ולפיכך חל הנדר, אבל בדברים שבין אדם לחבירו לא חל, הגע עצמך, שהיה חייב לחבירו מנה, ואמר פלוני מודר מנכסי, כלום חל הנדר על המנה שהוא חייב, הכא נמי לא שנא, עכ"ל.

ונראה מדבריו, דגוף מצות 'ולו תהיה לאשה' מורה שאין הנדר חל, וגזירת הכתוב הוא, דאם לא כן - הרי כל אונס יעשה כן, ונמצאת המצוה לבטלה נכתבת, ועל כן הוה ליה גוף המצוה כאילו נתפרש במקרא שאין הנדר חל.

ורק בנדר על מצוה שבינו לבין המקום - לא שייך זה, דבאמת הרי אסור לנדור ולבטל מצוה, והוי הנדר ביטול עשה, ואם כן הרי שפיר הועילה תורה במה שצויתה המצוה - לשיותסר לנדור ביטולה, ואם ירצה מי לעבור ולנדור כמו כן, הרי יוכל לבטל המצוה בלי נדר, דגם הנדר הרי הוא עבירת ביטול כשאר ביטולי גרידא. ומה שאין כן בחיוב שבין אדם לחבירו, לא מיסתבר לומר דתלתה התורה החיוב נגד חבירו - בישרות לבבו נגד המקום, שאם ירצה לנדור ולבטל מצות המקום - יופטר מהחיוב שנגד חבירו, ולא ישיג חבירו מה שחייבתו תורה ממנו, ולכן כזה גם מצות פרעון חוב שנאמרה בכתוב (דברים כד, יא) 'והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוס החוצה', היא עצמה מורה שאין חל נדר שידייר את הבעל חוב מנכסיו, וגזירת הכתוב הוא, ודו"ק הטיב מאוד.

לראשונה מזה צ"ד שנים
אוצר ברלום ונפלא
בענין שביעית בזמן הזה

הספר המפורסם
אוצרות יוסף
ימדות נודדו מצות השביעית כוספן זהו מאור תורת החבור של שיר התורה ואגף התאגדות
הנה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א
מסכת קטורים 'הפארית יוסף' זו סאפס פרקים יקרים ומרובין ענין וכל ספרי רבינו על פשטות ורדולפו סוגת שביעית מכל ענין השמיטה

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים ולקנות עד הבית. מכון אוהבי תורה: 1800-200-855
t@otzrot.org@gmail.com

הצטרפו לאלפים שזכו לישועות בזכות הנעתח הפלאית של רבינו:
"כל מי שייטיע בהדפסת החיבורים שלי - אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"
חייגו עכשיו: 1800-200-855

מכון אוהבי תורה
לשכת ישיבת ישיבת ישיבת ישיבת

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שייטיע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגדול רבי יצחק מענדל מארגנשטערן צ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com